

5 Politieke opvattingen

Henk van der Kolk

In dit hoofdstuk laten we zien:

- Over de taken die het gemeentebestuur zou moeten uitvoeren bestaan sterke meningsverschillen. Vooral over de opvang van asielzoekers zijn de meningsverschillen groot.
- Van een samenhang tussen verschillende beleidsopvattingen is geen sprake. Opvattingen over de kant die het gemeentebestuur op zou moeten gaan, zijn niet terug te brengen tot een of twee algemene conflictdimensies.
- Het verschil in beleidsopvattingen hangt vooral sterk samen met opleiding. Daarnaast zijn de opvattingen over onder meer cameratoezicht en subsidies voor kunst en cultuur vooral anders in grotere steden.
- Vooral lager opgeleiden zijn van mening dat zij geen rol kunnen spelen in het lokale bestuur.
- Tijdens lokale verkiezingen komen niet alle groepen in gelijke mate naar de stembus. Ook spelen niet alle opvattingen daarbij in gelijke mate een rol.

5.1 In een levendige democratie moeten alle geluiden worden gehoord

Een levendige lokale democratie kan alleen bestaan als mensen verschillende opvattingen hebben over wat het gemeentebestuur zou moeten doen en als die meningen ook gehoord worden in de gemeenteraad. Als iedereen het met elkaar eens is over de vraag of er belastinggeld moet naar sociale voorzieningen, dan wel naar het lokale theater, zijn verkiezingen overbodig en kan een willekeurige inwoner namens de rest van de bevolking het geld verdelen. Als er wel verschillende opvattingen bestaan, maar die worden vervolgens niet gehoord in het publieke debat, is er ook geen sprake van een levendige lokale democratie. Als groepen kiezers die vinden dat het allemaal anders moet tijdens verkiezingen wegblijven is van democratie dan ook eigenlijk geen sprake. Het is daarom van belang verschillen in lokale beleidsopvattingen en de relatie tussen beleidsopvattingen en actieve deelname aan de lokale democratie in kaart te brengen.

In dit hoofdstuk gaan we eerst na welke lokale beleidsopvattingen verschillende groepen kiezers hebben. Over welke zaken is men het eens en over welke punten bestaan grote verschillen van mening?³⁹ Verder onderzoeken we of die meningsverschillen samenhangen met de sociale positie die men inneemt in de samenleving. Zijn er groepen (bijvoorbeeld mannen, lager opgeleiden, lagere inkomensgroepen) die een ander beleid voorstaan dan andere groepen (bijvoorbeeld vrouwen, hoger opgeleiden en hogere inkomensgroepen)? Ook gaan we na of er grote verschillen zijn tussen gemeenten. In de derde plaats gaan we na welke groepen voldoende zelfvertrouwen hebben om zich te laten horen in dat politieke debat. En ten slotte onderzoeken we of alle politieke

opvattingen in de samenleving in gelijke mate worden gehoord bij de lokale verkiezingen.

5.2 Wat moet het gemeentebestuur doen volgens zijn inwoners?

In het LKO hebben we respondenten negen stellingen voorgelegd over de keuzes die het gemeentebestuur in hun gemeente zou moeten maken. Drie van de stellingen gaan over sociaal beleid, een onderwerp dat sinds de recente decentralisaties nog meer dan voorheen bij de gemeenten is komen te liggen, hoewel de invloed van het gemeentebestuur niet op al deze terreinen hetzelfde is (zie hoofdstuk 8 van deze publicatie):

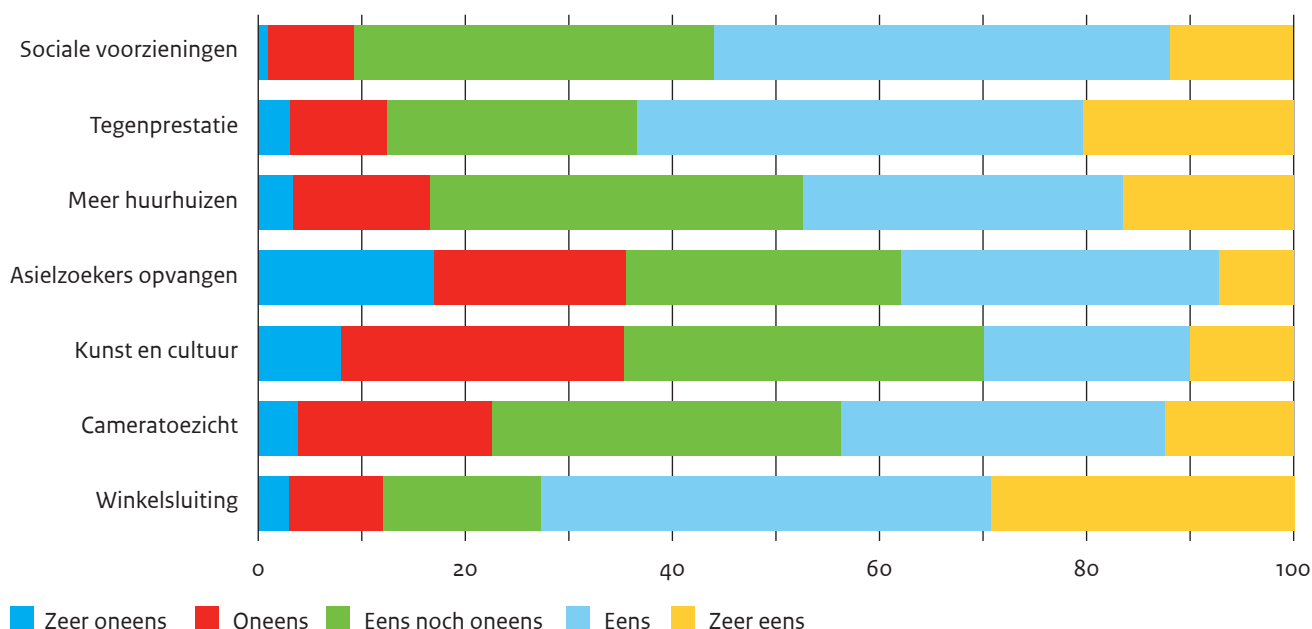
- Mijn gemeente zou meer geld moeten vrijmaken om sociale voorzieningen in stand te houden.
- Mijn gemeente zou inwoners met een bijstandsuitkering om een tegenprestatie moeten vragen.
- Mijn gemeente zou meer huurhuizen dan koophuizen moeten laten bouwen.

Nog eens vier stellingen hadden betrekking op uiteenlopende onderwerpen:

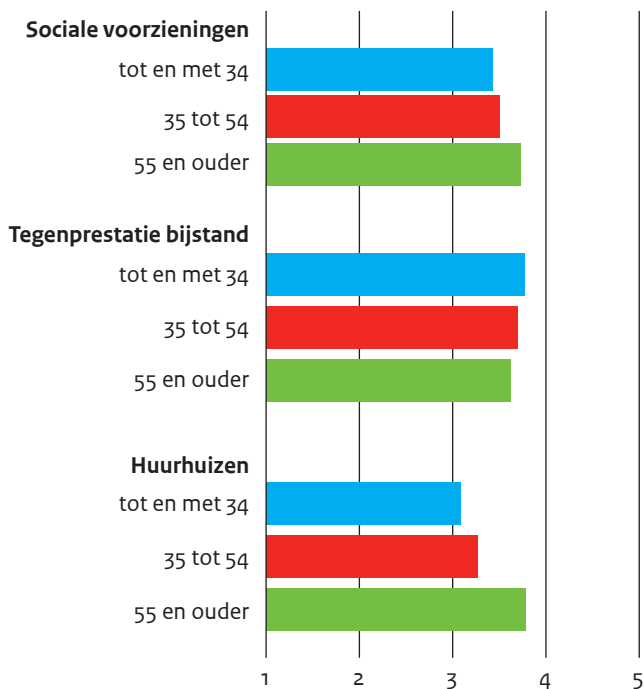
- Mijn gemeente zou asielzoekers moeten opvangen.
- Mijn gemeente zou moeten bezuinigen op kunst en cultuur.
- In mijn gemeente zou meer cameratoezicht moeten komen.
- In mijn gemeente zouden winkels zelf moeten bepalen of ze op zondag open zijn.

De resultaten staan samengevat in figuur 5.1.

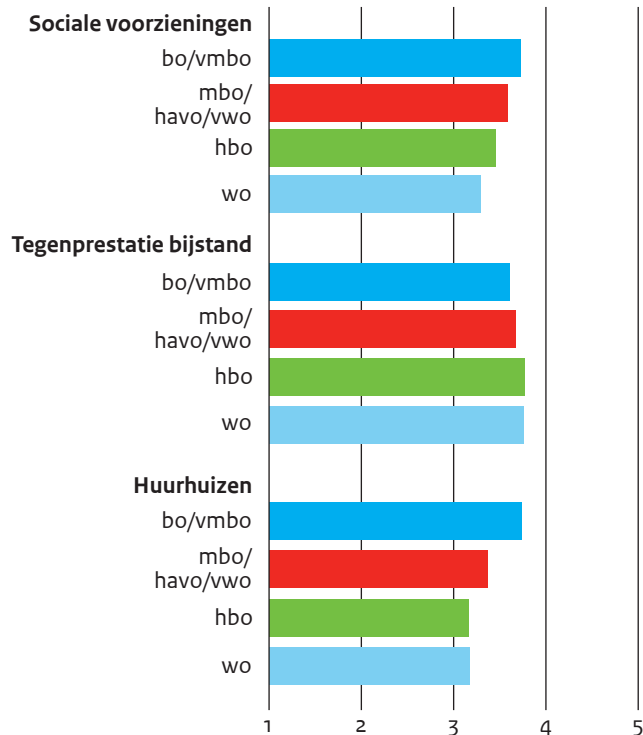
Figuur 5.1
Opvattingen over wat het gemeentebestuur zou moeten doen

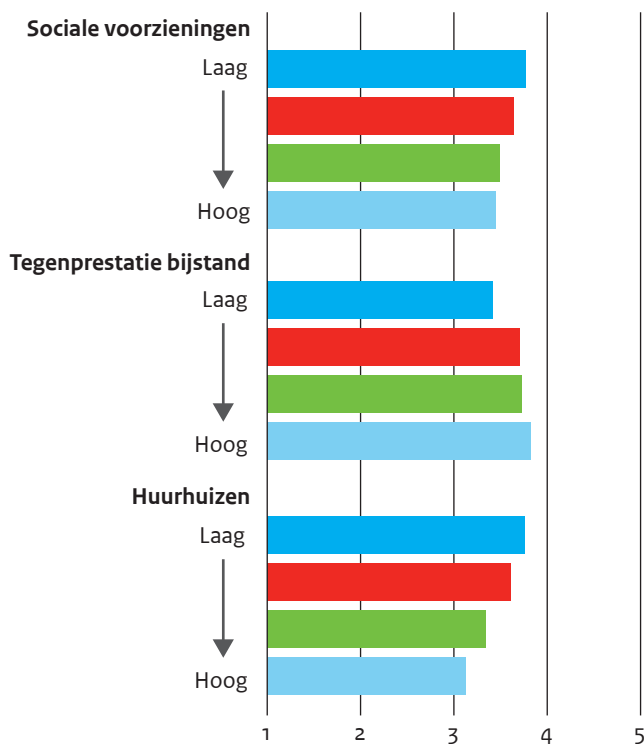
Figuur 5.2a
Leeftijd speelt een rol bij opvattingen over sociaal beleid

Figuur 5.2b
Opleiding speelt een rol bij opvattingen over sociaal beleid

Figuur 5.2c
Inkomen speelt een rol bij opvattingen over sociaal beleid

Uit de tabel blijkt dat een meerderheid van de Nederlanders vindt dat hun gemeente meer geld zou moeten vrijmaken om sociale voorzieningen in stand te houden. Ook vinden ze dat ze aan inwoners met een bijstandsuitkering een tegenprestatie moet vragen. Er is net geen meerderheid voor het (laten) bouwen van meer huurhuizen, hoewel het aantal tegenstanders daarvan lager is dan het aantal voorstanders.

De minste meningsverschillen bestaan over de stelling dat winkeliers zelf moeten kunnen bepalen of ze op zondag open zijn. Daar is een ruime meerderheid voor. Het meest gepolariseerd is de stelling over de opvang van asielzoekers. Daarbij houden voor en tegenstanders in elkaar in evenwicht en is de groep die een middenpositie inneemt relatief klein.

Over lokale politiek wordt wel gezegd dat ze minder ideologisch is dan de landelijke politiek. Op landelijk niveau zijn de politieke opvattingen van kiezers goed terug te voeren tot een beperkt aantal conflictdimensies (zoals de links-rechts dimensie en daarnaast een kosmopolitisch-nationaal dimensie die sterk samenhangt met opvattingen over Europa en over immigratie). Op lokaal niveau zou dat veel minder zo zijn. Uit de gegevens van het LKO blijkt inderdaad dat de hierboven genoemde opvattingen nauwelijks samenhangen. De sterkste samenhang is die tussen de opvattingen dat er meer bezuinigd moet worden op kunst en cultuur en de opvatting dat de gemeente geen asielzoekers zou moeten opvangen (correlatie van 0,31, wat zwak is). De andere correlaties blijven daar (ver) onder. Ook in een factoranalyse blijkt dat er van een betekenisvolle reductie in een beperkt aantal beleidsdimensies op lokaal niveau eigenlijk geen sprake is: opvattingen over de verschillende beleidsterreinen hangen daarvoor te weinig samen.⁴⁰

5.3 Waarmee hangen opvattingen over gemeentelijk sociaal beleid samen?

Hebben verschillende leeftijdsgroepen, opleidingsgroepen en inkomensgroepen verschillende opvattingen over beleid? Dat blijkt niet of nauwelijks het geval bij de stelling over winkelsluiting, maar bij de andere stellingen zijn die verschillen er wel.⁴¹ Ook zijn we nagegaan of die opvattingen verschillen in de verschillende typen gemeenten. Ook daar treffen we interessante verschillen aan.

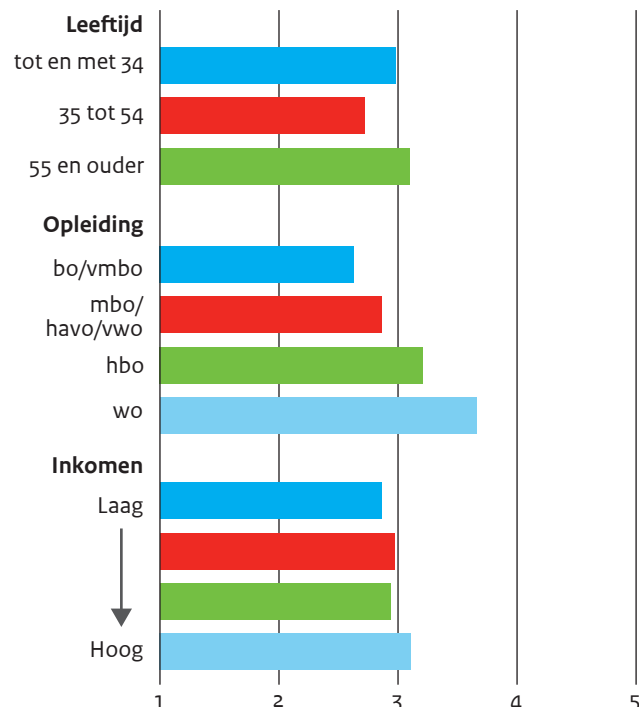
5.3.1 Steun voor sociaal beleid is hoger onder ouderen, lagere opgeleiden en onder lagere inkomensgroepen

De eerste drie gepresenteerde stellingen gaan over het sociale beleid van gemeenten: hoeveel geld moet er naar mensen met lagere inkomens, moet er voor die groep worden gebouwd en mag men om een tegenprestatie vragen voor een bijstandsuitkering? Het blijkt dat de steun voor meer geld voor sociale voorzieningen en het bouwen van meer huurhuizen en het vragen om een tegenprestatie samenhangen met leeftijd, opleiding en inkomen.

5.3.2 Hoger opgeleiden vinden vaker dat hun gemeente asielzoekers moet opvangen

In de afgelopen jaren is de asielstroom vrij plotseling sterk toegenomen, vooral, maar niet uitsluitend door conflicten in het Midden-Oosten. Nationale overheden en de EU hebben in het afgelopen jaar geprobeerd de instroom, opvang en inburgering te reguleren. Europees en nationaal asielbeleid heeft consequenties voor gemeenten. De opvang van asielzoekers vindt immers plaats binnen gemeenten. Gebeurtenissen in onder meer Enschede en vooral Geldermalsen hebben laten zien dat die steun niet overal even makkelijk te vinden is. Uit cijfers uit het LKO blijkt dat die steun vooral sterk samenhangt met opleiding: mensen met een lagere opleiding steunen de opvang van asielzoekers gemiddeld minder vaak dan mensen met een hogere opleiding. Ook is er een iets minder sterk verband met leeftijd, waarbij ouderen iets vaker zeggen dat de gemeente asielzoekers moeten opvangen dan jongeren. Het verband met inkomen is zwak en verdwijnt als we rekening houden met opleiding en leeftijd.

Figuur 5.3
Vooral opleiding speelt een rol bij opvattingen over de opvang van asielzoekers

Naast individuele kenmerken hebben we ook bekeken of in gemeenten met een relatief grote kerkelijke bevolking de steun voor het opvangen van asielzoekers groter zou zijn. Dat bleek niet het geval. Het lijkt er eerder op dat in die gemeenten de steun wat kleiner is. Analyses op individueel niveau zouden nader in kunnen gaan op de relatie tussen kerkelijkheid en steun voor asielzoekers.

5.3.3 In grote steden is de steun groter voor huurhuizen, cultuur, cameratoezicht en winkelen op zondag

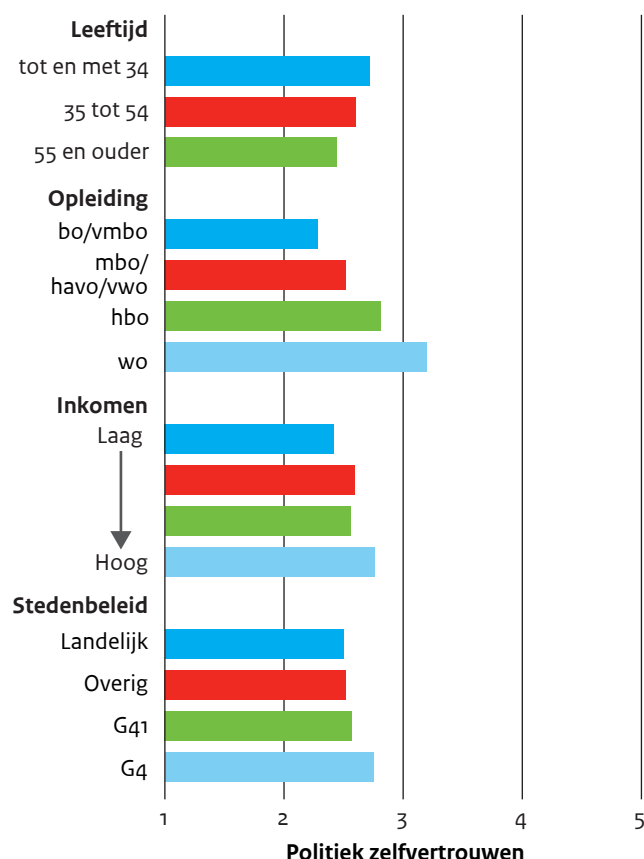
Naast verschillen tussen opleidingsgroepen, inkomensgroepen en leeftijdsgroepen hebben we ook gekeken naar verschillen tussen groepen gemeenten. Daaruit bleek dat vooral de stedelijkheid van gemeenten een rol speelt: in de grootste steden is men, niet geheel onverwacht, vaker van mening dat het gemeentebestuur meer huurhuizen dan koophuizen moet laten bouwen, dat men *niet* moet bezuinigen op kunst en cultuur, dat er meer cameratoezicht moet komen en dat winkels zelf moeten bepalen of ze op zondag open zijn. Allemaal zaken die met de grootstedelijke cultuur te maken hebben en die minder gehoor vinden in de kleinere plattelandsgemeenten.

5.4 Sommige mensen hebben minder het gevoel dat ze worden gehoord dan andere

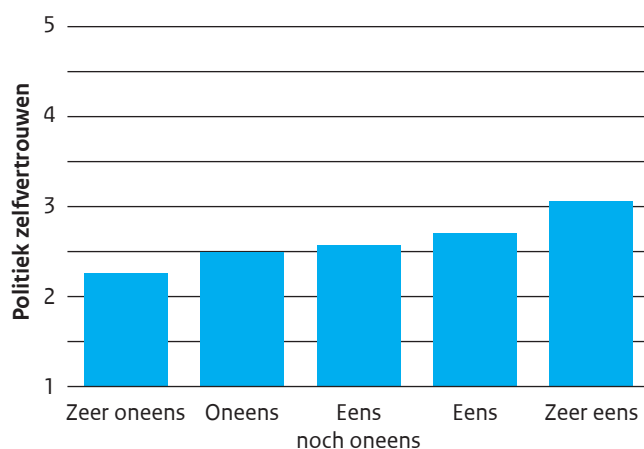
Uit het voorgaande blijkt dat inwoners verschillende opvattingen hebben over het beleid dat de lokale overheid moet voeren. Deze politieke verschillen vormen de *input* van een vitale democratische lokale bestuurslaag. Maar dan moet wel iedereen het idee hebben dat zij onderdeel (kunnen) uitmaken van de plaatselijke politieke besluitvorming. En dat blijkt niet het geval. In het LKO is respondenten de vraag voorgelegd of zij denken dat ze goed in staat zijn een actieve rol te spelen in de lokale politiek. Meer dan helft van de respondenten geeft aan dat men niet goed in staat is een rol te spelen in de lokale politiek. Zij zijn het (zeer) oneens met de stelling. Slechts iets meer dan 20% is het (zeer) eens met de stelling. De rest is het er mee eens, noch mee oneens. Vooral ouderen en lager opgeleiden denken meer moeite te hebben met het spelen van een actieve rol dan jongeren en hoger opgeleiden. Dit is geïllustreerd in figuur 5.4. Daarin blijkt ook dat het gevoel dat men invloed kan uitoefenen op het gemeentebestuur iets sterker is in de grootste gemeenten. De effecten van vooral opleiding en stedelijkheid blijven bestaan wanneer we met alle variabelen tegelijkertijd rekening houden.

Bepaalde groepen voelen zich meer dan andere groepen buitengesloten. Dat is relevant, aangezien de verschillende groepen (ouderen, lager opgeleiden, lagere inkomensgroepen) ook deels andere opvattingen hebben. Om dat te onderzoeken zijn we ook nagegaan wat het verband is tussen de opvatting dat men (geen) actieve rol kan spelen in de politiek en de standpunten ten aanzien van een aantal beleidsonderwerpen. Daarbij beperken we ons weer tot de drie stellingen over sociale zekerheid en de stelling over asielzoekers. Uit de analyses blijkt dat er inderdaad een sterk verband bestaat tussen het gevoelde onvermogen en die opvattingen, vooral waar het gaat om asielzoekers. De mensen die vinden dat de gemeente asielzoekers *niet* zou moeten opvangen hebben minder vertrouwen in hun eigen politieke rol. Ze achten zich niet in staat een actieve politieke rol te spelen in de lokale politiek. Dat is weergegeven in figuur 5.5.

Figuur 5.4
Vooral hoger opgeleiden en jongeren in grote steden denken dat zij een actieve rol kunnen spelen in de lokale politiek

Figuur 5.5
Mensen die vinden dat er geen asielzoekers moeten worden opgevangen hebben minder vertrouwen in hun eigen politieke kunnen

5.5 Sommige opvattingen worden minder gehoord dan andere

Het door sommige kiezers gevoelde onvermogen een politieke rol te spelen, hangt naar verwachting samen met politieke activiteiten, zoals opkomst bij verkiezingen en het bezoeken van inspraakavonden. We verwachten dat die groepen het bij verkiezingen en bij bijvoorbeeld petitie en inspraakavonden vaker laten afweten dan mensen die wel vertrouwen hebben in hun eigen rol. Als dat zo is, zullen die groepen op minder duidelijk gehoord worden. En we hebben hiervoor al gezien dat er een verband is tussen bepaalde politieke opvattingen en het vertrouwen politiek actief te kunnen zijn. Om dat te onderzoeken zijn we nagegaan wie er op een of andere manier politiek actief is. Daarbij gaat het niet alleen om stemmen bij lokale verkiezingen, maar ook om bijvoorbeeld politieke activiteiten op internet, het lid zijn van een politieke partij of actiegroep of het bijwonen van een inspraakavond.⁴² Uit de analyses blijkt dat inderdaad daarbij niet elk geluid even sterk gehoord wordt. Dat is vooral het geval bij vier onderwerpen: de opvang van asielzoekers door de gemeente, het wel of bezuinigen op kunst en cultuur, het uitbreiden van cameratoezicht en de winkelsluitingswet. Dit is weer gegeven in figuur 5.6. In figuur 5.6. is te zien dat van degenen die *echt niet* vinden dat de gemeente asielzoekers moet opvangen, slechts 35% de gang naar de stembus maakt bij lokale verkiezingen of op een andere manier actief is. Van degenen die vinden dat de gemeente dat juist wel moet doen, is 75% op een of andere manier actief. Eenzelfde verband zien we de opvattingen over bezuinigen op kunst en cultuur. Van degenen die vinden dat daarop echt niet moet worden bezuinigd is bijna 70% actief, terwijl van degenen die denken dat het op dit punt wel een beetje minder kan slechts 50% actief is. Zoals uit onderstaande figuur blijkt, zijn vooral inwoners politiek actief die vinden dat de gemeente asielzoekers moet opvangen, die vinden dat er *niet* bezuinigd moet worden op kunst en cultuur, dat meer cameratoezicht *niet* nodig is en dat de winkelsluiting gereguleerd moet blijven.⁴³

5.6 Conclusie

Kunnen we op basis van wat we hier hebben laten zien nu zeggen dat er in Nederland sprake is van een levendige lokale democratie? Zoals wel vaker levert het onderzoek ook nu weer op dat het antwoord op die vraag tweeledig is.

Aan de ene kant bestaan er over de taken die het gemeentebestuur zou moeten uitvoeren sterke meningsverschillen. Vooral over de opvang van asielzoekers zijn de meningsverschillen groot. Die opvattingen zijn overigens moeilijk te reduceren tot een beperkt aantal heldere lokale politiek scheidslijnen, daarvoor zijn er teveel verschillende combinaties van opvattingen over diverse onderwerpen. Het verschil in beleidsopvattingen hangt vooral sterk samen met opleiding. Daarnaast zijn de opvattingen over onder meer cameratoezicht en subsidies voor kunst en cultuur vooral anders in grotere steden. Dat alles wijst er op dat niet alleen binnen gemeenten verschillende opvattingen bestaan, maar dat door verschillende omstandigheden en door verschillende samenstellingen van gemeenten, ook gemeenten van elkaar verschillen. Dat zijn allemaal argumenten die duiden op de randvoorwaarden voor een lokale democratie: mensen zijn het niet eens en inwoners van verschillende gemeenten hebben verschillende opvattingen. Het beeld is echter niet uitsluitend rooskleurig. Niet alle groepen in de gemeenten hebben namelijk in gelijke mate het gevoel dat zij hun opvattingen ook in kunnen brengen in de politieke arena. Vooral lager opgeleiden zijn van mening dat zij geen rol kunnen spelen in het lokale bestuur. En tijdens lokale verkiezingen komen niet alle groepen in gelijke mate naar de stembus. Daardoor spelen niet alle opvattingen daarbij in gelijke mate een rol in het politieke proces en zijn bepaalde opvattingen systematisch ondervertegenwoordigd.

Het antwoord op de vraag naar de levendigheid van de lokale democratie heeft dus twee kanten. Het is belangrijk beide kanten nader te onderzoeken en te monitoren.

Figuur 5.6
Sommige politieke opvattingen hangen sterk samen met de keuze politiek actief te zijn

